

Отговор
От гл. ас. д-р Николай Иванов Турлаков
на критичните бележки и въпроси в рецензиите и становищата
на членовете на Научното жури, във връзка с конкурса за
заемане на академична длъжност „доцент“ в професионално
направление 2.3 Философия за нуждите на ИИОЗ-БАН,
обявен в ДВ., бр. 94 от 25.11.2016 г.

Уважаеми господин Председател,
Уважаеми членове на научното жури,
Благодаря на всички вас за отделеното време и внимание, за критичните бележки, за въпросите, препоръките и цялостната професионална оценка на моята работа.

Ще започна своя отговор с най-критичната забележка към моята работа.

В своята рецензия проф. д-р Валентин Канавров казва следното:

„Големият липсващ в изследването на Турлаков е мисленето“. Трябва да призная, че в представата си за възможните отзиви сред една по-широка аудитория очаквах всякакви форми на неразбиране, на несъгласие, дори на осмиване, но нито за миг не допуснах, че ще се сблъскам с толкова силно твърдение. Защото само по себе си това е много силно твърдение и то става още по-силно в контекста, в който е направено, а именно – в научна рецензия за монография, която е представена в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление „философия“. Едва ли е възможна по-лоша оценка за работата на един философ (нека ми бъде простено, че дръзвам да се нарека така), особено когато това са думи на уважаван и влиятелен друг философ, особено когато това са думи, изречени от официалността и висотата на такъв форум. Не мога да не отбележа, че всичко казано преди или след тези думи в рецензията на проф. Канавров, в което се съдържа някаква форма на похвала, изтъква се някакво „качество“ или „достойнство“ на моята работа, избледнява на техния фон и се явява по-скоро един вид странично бегло отбелязване на несъществени спрямо основното,

което **липсва**, неща ¹. Например: попадения (може би, както когато се стреля наслуки или пък както когато се казва, че човек е попаднал накъде, без да знае как), красиви страници, затрогващ стил, вдъхновено лутане, плъзгане по съществуващото и сюжета, захласване и т.н. и т.под. Тоест, всичко това звучи така, както когато хората казват за някого: „не разбира, че пада в бездната, но все пак хубаво лети надолу“.

Несъмнено става дума за не философски „качества“ или „достоинства“, защото, откривайки липсата на основното, откривайки липсата на философското, без което работата губи философска опора, проф. Канавров сякаш губи интерес да анализира детайли на интерпретацията в отделните глави. Тези детайли могат да бъдат интересни за някого, те могат да бъдат забелязани или споменати, но несъмнено е, че такъв интерес и евентуално дискурсът върху тях би имал по-скоро не философски характер. Защото дори и нещо философско някак да се е открило, на нещо философско някак да се е „попаднало“ в тази работа, след първоначалната загуба на опора в мисленето, то не може да бъде резултат на удържане, а плод на случая – неясен образ, видение или пък просто ехото на ужаса в трагиката на един фатален „инцидент“. Наистина, какви, ако не странични и несъществени спрямо философското, биха били „достоинствата“ на една работа, за която веднъж вече е казано, че в нея отсъства не друго, а собствено главното – **мисленето**. Та нали „философията е преди всичко мислене“ – нещо, с което аз напълно съм съгласен и нещо, в което дълбоко съм убеден. Не само съм съгласен и убеден, но в моята работа отначало докрай исках да покажа как философстването е именно **мислене** и то не каквото и да е мислене, а **мисленето** в неговия най-изначален, най-отговорен и най-съдбоносен ангажимент – **мисленето** не просто като вторично осмисляне (както например вторично се осмислят образи и идеи на мита в митологичната наука), но и творене на автентичен смисъл, което не може да се из земе от друга форма на човешката духовна дейност. Защото, ако от една страна смятам, че философстването не е привилегия на някакъв духовен елит, а е присъщо на всекиго, че то е ключово дело и дълбинна черта на човешкото битие, от друга–

¹ Дори, когато по-напред в своята рецензия проф. Канавров казва, че работя „последователно и систематично“ и че „монографията импонира много силно като същинско битийно-екзистенциално и феноменологично-екзистенциално (за разлика от преексплоатираното нравствено-екзистенциалното, ценностно-екзистенциалното, естетски-екзистенциалното, другостно-екзистенциално и пр.) търсене на смисъла“, подобни твърдения олекват и се маргинализират след решителната констатация за липсата на мислене.

за мен философстването представлява изключително дело на човешкия дух, което нито може да се измества, нито може да се разтваря в нещо друго. Ето защо, когато в своята работа посочвам, че митопоетичното е извор и начало на всяко автентично философстване, че философстването може да се изобрази като поезис на поезиса, с това не означавам принцип ², не означавам някакво подчиняване или изпадане на философското мислене в митопоетичното, а просто посочвам изначалната вкорененост на философстването в смисловия хоризонт на родния опит и езика – не в някакъв опит и език въобще, но в един конкретен, в един автентичен човешки опит и език. Това лесно може да се види в генезата на философстването в Древна Гърция, където първите философски термини като фюзис, архе, ейдос и т.н. се „изтеглят“, ако мога така да се изразя, от думи в естествения език, тоест не представляват неологизми, при което се ползват всички митопоетични наслоения в този език, за да се фиксира откъм тях едно определено философско значение. Това, което по този начин възниква като нов смисъл, е собствено философско дело, но то не е без-почвено дело. Базовите интуиции и начала на философстването (не началата на школната философия), онова, в което се корени философското удивление, не се създава в изтънчени схоластически разграничения, не се открива в Декартовите ръководства на ума, не се постулира по магистралата на трансцендентализма, водеща своето начало от отговора на Кантовия въпрос за възможността на метафизиката, нито пък се извежда в Хегеловата спекулативна диалектика за началото на философията и обосноваването на абсолютната наука, но се ражда в самото съзнание, в простотата на съзнаването, че нещо е, че въобще **има нещо**. И това е „фундаменталното“, то е присъщо на всички духовни култури, независимо от това дали тези култури поражда форма на мислене, което ние, откъм нашето западно-европейско разбиране, наричаме философско.

Ако си позволя да използвам един класически образ, мога да кажа, че това е почвата на философското дърво. Тази почва не е „фундаменталното и систематично мислене“, което нашата традиция създава и познава и което, в най-добрия случай, представлява корените на едно такова дърво. Казвам корените на „едно едно такова дърво“, защото искам да подчертая, че не става дума за отвъден на историята абсолютен, а за историко-събитийен феномен.

² Схващам митопоетичното като първично, както в исторически, така и в онтологичен план, но това не означава, че редуцирам всяка друга форма на битийно назоваване до него. Това, което искам да кажа, е, че там, където духът за пръв път се поражда и за пръв път открива света, формата на тази откритост и откритие е собствено митопоетична.

Метафизиката, корените на класическото философско дърво, е именно такъв феномен. Дори в границите на този феномен, както подсказва и самият проф. Канавров, едно е „фундаменталното и систематично мислене“ на Платон и Аристотел, друго е на Декарт, трето е на Кант и Хегел, четвърто е това мислене, както то е „битийно захвърлено“ в късното творчество на Хайдегер и т.н..

Това, което опитвах отначало докрай в своята работа, бе опита или желанието да по-кажа, да по-питам, да из-питам, доколкото имам сили и доколкото това ми се удаде, едно философстване от обрат към езика, което не иска да се примири да бъде просто още едно завръщане към корените. Защото, ако дори късното мислене на Хайдегер, толкова успешно и толкова влиятелно, все още остава завръщане към метафизичното, възможно ли е да се отиде по-напред? И специално по темата, която ме интересува: като как бихме могли да мислим и тълкуваме автентичното не просто в рамките на Хайдегеровата усредненост (което несъмнено остава метафизически конструкт), но отвъд тези рамки – в конкретните (на Хайдегеров език – културно-модифицирани) историко-събитийни феномени на екзистенциална автентична изпълненост, – и то именно собствено философски. Собствено тук ще рече – философски, но необичайно за начина, по който философията традиционно мисли. Според мен, в методически план такъв опит предполага един вид херменевтико-феноменологична установка, но трябва нещо повече – нещо, което да може да задържи онова, което тази установка по начало редуцира, а именно – конкретната екзистенциална модификация. Трябва да призная, че не знам какво би представлявало това нещо. Имам някакъв усет, откъм който го търся, но „лутането“ в това търсене е видно и в самата работа, където, по абсолютно точната забележка на проф. Канавров, често изпадам в традиционно рационализиране.

Нека опитам да представя цялата тази ситуация в един по-широк план – в плана на съвременния философски стремеж в континенталната философия. Така, както виждам и разбирам този стремеж.

Според мен, в своята история философията достига един решителен момент. Това не е осевото време по Ясперс, а нещо несъизмеримо с предишното. Ще се опитам да го онагледа, нека бъде извинен за това, с помощта на една класическа представа. В един момент философската (западно-европейска) традиция ражда едно непознато преди съзнание. Това не е

традиционното съзнание за метафизическите начала или за философското начало като такова, но съзнание за почвата, в която философското дърво изконно се корени, в която се удържа и от която черпи своята сила. Това съзнание, като интуиция, грижа и мисъл, търпи развитие в усилията на много мислители от последните два века. Днес ние можем да проследим неговия фундаментален и епохален за философската нагласа мисловен телос. Пътят, по който тази нагласа води съвременните философски дирения, наподобява пътя на семената, които се откъсват от зрелия плод на дървото. Всички те се спускат надолу към Земята, към родната почва, от която се е родило дървото и в която някои от тях отново ще поклънат. Повечето падат наблизко, където почвата е влажна и плодородна. Те бързо поклъват, укрепват, като преплитат корените си с корените на старото дърво, черпят сила и закрила от него. Така се ражда гората и там, до където простира се тя, остава жива и плодородна Земята. По същия начин, в порива към своята носеща твърд, философската мисъл се скрепява и подкрепя с вече откритото в нея. Тази връзка невидимо се преживява, чувства и разбира във всеки траен философски градеж. Но понякога се случва така, че в своя порив към Земята, някои семена биват отнесени от вятъра (или от порива на тяхната нагласа) далеч встрани. Едни попадат в суха почва, върху гранитни скали, а други, по иронията на случая, се спират до самия ръб на някоя пропаст. И тогава започва една самотна борба – непомерна, наглед безнадеждна борба. Как е възможно за малкото семе да пропука скалата, да пусне своите корени в нея. Там я няма плодородната почва, там я няма закрилата на гората, далече са корените на старото дърво. Но именно там – над ръба на някоя пропаст и върху скала, както би казал Хайтов, се решава изконната борба на живота с планината. Защото пропастта се прекрачва именно там и най-вече там, където кракът се оттласква от всяка опора, където вече помощ няма или помощта не достига. Именно там, според мен, се решава борбата за автентична насока на бъдното. Една толкова малка, встрани от гората, встрани от солидния траен градеж, но толкова важна, когато сполучи, победа. Защото победата на малкото семе придърпва към себе си гората, а заедно с нея идва и меката почва. Така се създават традициите и така навремето при древните гърци се е появило откъм митоса и езика, както би казал проф. Канавров, логосното мислене.

Откъм така описания от мен в тези метафорични образи порив на съвременната философска ситуация, аз смятам не само за важно, но за

философски дълг да се опитва и да се води тази борба дори тогава и най-вече тогава, когато мисленето сякаш е напълно безпомощно, когато се бори на границите на езика да назове непонятното, което се е появило и упорства в своята поява, макар че не успява. И ако подобни опити, макар обречени и неуспешни, се схващат като опити, в които мисленето, откъм погледа на гората, откъм погледа на традицията и солидния градеж, сякаш се губи и липсва, аз приемам такава оценка. Тоест, ако в случая с моята работа отсъства традицията на мисленето като „фундаментално и систематично мислене“ във всичките негови варианти и форми, за мен това е по-скоро комплимент, а не аргумент срещу това, което все пак присъства и което води моята мисловна борба в опита да покажа, че същността и достойнството на философското мислене се състои преди всичко друго в откритостта към неизвестното и непонятното, за да се назове (за да се даде облик на) различното, което се е появило като образ, чувство или представа, в неговата смислова отлика. По-долу ще се опитам да отговоря, защо смятам, че това, което ме води в моята работа, колкото неясно и неуспешно да се струва то, представлява собствено философско мислене.

Нека започна с това, че се отнасям негативно към високомерието и надменността, защото смятам, че в своето високомерие и надменност, при всички свои прояви, от всекидневното „така се прави“ до претенциите за фундаменталност в най-многобройните научни трудове, мисленето повече или по-малко се затваря. И ако тази затвореност е важна за развитието на позитивната наука, аз смятам, че тя е пагубна за развитието (за бъдещето) на философското мислене именно в стремежа на последното да се удържи като **философско мислене**. В този смисъл, когато в предговора към работата използвам думата „скверно“, имам предвид неадекватното, поставящото себе си „встрани“ и „отгоре“, затвореното, надменното и всезнаещо мислене, каквото например е мисленето, което подчинява своя предмет (например, довежда всяка една автентична разлика в опита до противоположност и противоречие, за да я снее), на една представа за обосноваването на философията като фундамент или абсолютна наука. Позволявам си да наричам традиционното метафизично мислене „скверно“, доколкото то остава едно принципалистско и фундационалистско мислене, което, в своя подчинен на идеята за строга наука език, заличава всеки (затваря се за всеки) автентичен смисъл, който се открива откъм историко-събитийната стихия на живия език. Нека го кажа съвсем просто:

за мен философстването е откритост и борба за откритост към всеки битиен смисъл, който се открива в опита. Философстването може да опитва границите на трансцендентализма, може да опитва границите на диалектиката, може да опитва феноменологичната установка, може да опитва всичко, но преди всичко и най-вече то трябва да се стреми към откритост, да остава открито, а не да говори и да налага откъм претенции за притежание на абсолютен метод и истина. В опит да покажа стремежа на съвременното философстване за разграничаване от принципалистското и фундационалистско затворено философстване, което по един или друг начин остава в рамките на метафизически удвоения свят, използвам метафората за заслушването. С тази метафора в частност разграничавам откритата нагласа на херменевтичното мислене след обрата към езика от затворената и родена в платонизма метафизика. За съжаление, това е окарикутурено от проф. Канавров с изразите „наостряне на уши“ и „поставяне на слушалки“. Мое лично мнение е, че окарикутуряването във философията не е добра стратегия нито като израз на несъгласие, нито като опит за провокация, а още по малко като покана за диалог.

В своята рецензия проф. Канавров поставя много въпроси. Струва ми се, че голяма част от тях имат своя отговор в монографията, дори когато последният не е експлициран специално. Тук ще се спра само на онези, на които бих могъл да отговоря най-кратко. Моето разбиране за феномен не е оригинално. Изхождам от схващането на Хайдегер – феномен е това, което показва себе си като самото себе си, откъм самото себе си. За разлика от явлението, в което се явява нещо съществуващо, феноменът представлява смисълът на битие, който се открива в събитието на фундаменталната взаимосъпринадлежност на човек и битие. Когато например говоря за „феномен **на** чешмата в полето“ или „феномен **на** автентичността“ имам предвид именно смисълът на битие, който „бликва“ себе си в едно съ-битие. Феноменът е именно бликващият, показващият себе си смисъл в човешкия свят. В плана на това разбиране, философското описание на един феномен би следвало да представлява тълкуващо описание на откриващия себе си смисъл на битие. По отношение на въпроса за стихията – това е изначалното, което като такова е и определящо. В категориален план, стихията може да се разглежда като „определена“ само по отношение (в съотнасяне) на друга стихия. Под „надежда-с-Бог“ имам предвид надежда от вярата в нещо отвъдно на човешкия свят. С израза философски обрат към езика означавам

обрата, който започва с работите на Хердер, Хаман, Хумболт, Шлайермахер, за да завърши, след приносите на Дилтай и Хайдегер, в разработката на философската херменевтика при Гадамер и традицията след него (в частност при Рикъор (например в темата за живата метафора и конфликтът на интерпретациите), Ватимо (слабото мислене), Сантяго Забала и други) . По темата за философския обрат към езика говоря повече в една друга моя работа („Защо не е възможна метафизика след философския обрат към езика“, В: „Назад към метафизиката“, сб., 2017, 367-383). Там например казвам следното: в обратата към езика „философската херменевтика отива още по-далеч от Хайдегеровата херменевтична феноменология и история на битие (от Хайдегеровото Ereignis философстване), защото окончателно отхвърля все още носещата метафизически наслоения представа, че е възможна методическа установка (ранният Хайдегер) или самодостатъчен в себе си философски „език“ (късният Хайдегер), които да достъпят и преведат (назоват) в универсална форма (тоест, отвъд езика на неговата собствена историко-събитийност) истински същественото в автентичния опит“ (с. 372).

Мога да кажа още много неща по въпросите и бележките в рецензията на проф. Канавров, но ще спра дотук, защото вече се получи твърде непропорционална спрямо цялото част.

Държа да подчертая, че високо ценя и уважавам мнението на проф. Канавров и специално му благодаря за отделеното време внимателно да изчете и промисли моята работа. Лично от него аз очаквах поне една дума (добра или лоша, няма значение) за онтологията на автентичността, която се опитах да направя през тълкуването на описани от Йовков феномени като чешмата в полето, каруците на Сали Яшар и чановете. Вместо това, за цялата трета част на работата, получих единствено забележката, че текстът за душицата по Хайтов стои като „кръпка“, без да се уточнява какво е това, което „закърпвам“ по този начин. Именно защото високо ценя и уважавам мнението на проф. Канавров като един от най-известните български метафизици, не мога да скрия известно огорчение от неговата оценка, че в работата ми липсва основното (мисленето, философското), макар да приемам тази оценка най-вече като предупреждение и въпрос дали изобщо съм успял да направя първата крачка по пътя, по който може би само си представям, че е възможно да се върви и че аз бих могъл да вървя. От друга страна, моите студентски години отдавна са отминали и у мен

отдавна се е формирало определено разбиране за философия и философстване, което, докогато събдата ми е отредила, както и доколкото ми позволяват силите, ще се опитвам да развивам, задълбочавам и отстоявам – разбира се, винаги оставайки открит за конструктивна критика и диалог.

В рецензията на проф. дфн Нина Димитрова откривам няколко ценни уточнения. Тези уточнения са важни за мен, защото те посочват по-богатата традиция и опити за решения от традицията и решенията, които предпоставям. Например, когато говоря за опитите за оправдание на страданието, аз изхождам само от традиционния рационалистически вариант на теодицея, което наистина олекотява проблема. Трябва да кажа обаче, че по отношение на това, което наричам *надежда-без-вяра*, аз съм се стремил да го опиша и различа в противопоставка на надеждата-с-вяра, която разглеждам като създаване на надежда от вярата в нещо отвъдно. Смятам, че разграничаването на отвъдно и отсамно, както и да се разбира всичко това, е същностно за религиозното мислене изобщо, но трябва да призная, че не съм се замислял за възможността на съществуването на *вяра-без-надежда*. И може би в това е повлияността ми. Защото, ако е възможна *вяра-без-надежда*, това наистина е една различна отправна точка.

Проф. Димитрова познава много добре моята работа, защото от години ние работим заедно в научни колективни проекти. Както отбелязвам в предговора на монографията, съветите, бележките, коментарите, насоките и професионалните разговори с проф. Димитрова през тези години бяха изключително важни за мен. Още веднъж благодаря на проф. Димитрова както за настоящата рецензия, така и за неоченимата помощ през тези години.

В становището на проф. дфн Димитър Цацов не откривам въпроси, но за сметка на това откривам едно много интересно за мен предложение – секцията или Института „да се превърне в инициатор на постоянен семинар“, където да се осъществява едно по-активно общуване на българската литература и философия. Чудесно предложение, за което само бих могъл да се радвам, ако се осъществи. Но секцията едва ли би могла да бъде инициатор на такова събитие, тъй като колегите имат други интереси, работят много усилено и успешно по други философски теми. От своя страна, аз съм изключително затворен и слаб в осъществяването на връзки или организирането на колективни прояви. Но в Института има много колеги, които от години работят изключително успешно

по темата за отношението и връзката на българската литература и философия. Веднага мога да изброя имената на проф. дфн Анани Стойнев, проф. дфн Нина Димитрова, проф. дфн Нонка Богомилова, доц. д-р Валери Личев, гл.ас. д-р Камелия Жабилова, както и имената на поне още няколко колеги, които се интересуват от тази тема и биха взели участие.

Макар да е суетно и да съзнавам, че не заслужавам такова сравнение, аз се чувствам особено поласкан от сравнението на моите „философски умения“ с философските умения на Янко Янев, защото през „хегеловия период“ в студентските ми години, Янко Янев беше моят любим български философ.

Благодаря на проф. Цацов не само за тази рецензия, не само за хубавите думи в нея, но за голямата и безрезервна подкрепа през годините, която винаги съм намирал в негово лице.

В своето становище, проф. дфн Анани Стойнев прави няколко съществени разграничения и предложения, които ще ми бъдат много полезни, живот и здраве, не само за евентуални бъдещи разработки, но и за настоящата ми работа по индивидуална научна тема с наименование „Екзистенциални измерения на родния свят в разказите на Йовков и Хайтов“, където може би ще включа и разкази на Радичков. Тук няма да коментирам всички разграничения и предложения, защото искам добре да ги осмисля за себе си, а ще обърна внимание само на някои.

Съгласен съм напълно с твърдението, че „вторачването в трагичното“, „вторачването в бездната“ крие едно „онтологично несъгласие“ и „дълбинно богоборство“, което не е присъщо на хората, именно защото в своя житейски опит последните са прозряли, че това „може да бъде крах“. Затова наистина са нужни отграничения, за да не се стига до абсолютизации на нещо, което човешкия опит показва, че не може да бъде удържано като цялостна житейска нагласа и поведение. Не е възможно във своето всекидневие човек да приема, че „отвъд“ абсурда няма нищо. В работата съм се опитал да покажа, че създаването на смисъл, създаването на надежда е постоянната реакция на крайността и чувството за абсурда. Върху подсказката за осмисляне на надеждата от етимологическата връзка с „нада“, което отвежда към „трябва“ и „истина“, трябва да помисля повече, защото ако на български с думата „надежда“ ние винаги казваме „трябва да стане“, това наистина е нещо, което в моето разбиране за „надежда-без-вяра“ може да бъде изтълкувано като „трябва да

стане“, защото човек го може. Например, по пътя към село Манджилари, Гунчо не се „нада“, че Нонка ще оздравее, но той се „нада“, че тя ще се усмихне. Ако имах тази подсказка на проф. Стойнев по-рано, това пояснение непременно щеше да влезе в монографията ми на съответното място в главата за Гунчо. И най-накрая, прескачайки другото, върху което ще мисля насаме, не мога да не се съглася с забележката на проф. Стойнев, че е добре да има „отръскване“ от повторема обяснителност в писането“. Действително, това е една от слабостите на моята работа, която не успях да изчистя докрай, за което съжалявам. Благодаря на проф. Стойнев за неговото становище, за помощта и вниманието към моята работа.

Нека ми бъде позволено, преди да пристъпя към отговор на въпросите на доц. д-р Веселин Дафов, да отбележа следното. С доц. Дафов се познаваме още от времето на студентските ни години. Той беше един от най-активните и будни студенти, които познавах. По негова инициатива, навремето организирахме постоянен семинар по „Диалектическа онтология“ – събитие, което, по своя размах и трайност, доколкото ми е известно и до днес няма аналог във философските студентски инициативи. И това беше само една от инициативите. Още като студент доц. Дафов започна работа по философия с деца, а по-късно създаде методика по философско консултиране, която има траен успех. За мен тези постижения на доц. Дафов са свързани с неговите несъмнени умения на онтолог. Ето защо очаквах с известно притеснение и нетърпение неговата оценка за „скритата“ онтология в моята работа.

На въпроса на доц. Дафов, съвсем накратко и в груби щрихи, мога да отговоря следното. Разбира се, че езикът не изчерпва феномените на човешкото битие. Според мен обаче езикът представлява отличителният (не единственият, но именно отличителният) начин, по който човешкото битие е открито, тълкува и разбира това, което е. Явно не съм успял да се справя много добре, но в текста непрекъснато съм се опитвал да покажа, че щастието, радостта, създаването, творчеството, проектното и социалното, могат да бъдат възведени и разбрани, без да се изгубва техния смисъл, от човешкото битие в автентичността. Тоест, те могат да бъдат философски, нека ми бъде позволен този израз, „обхванати“ и описани, именно като проявление на автентичното човешко битие. Казано просто, в моята работа се опитах да покажа, че онова, което човекът и битието откриват за себе си в едно или друго съ-битие на своята фундаментална съ-

принадлежност, може да бъде най-точно описано и най-дълбинно изтълкувано именно като трагедия и автентичност. Така, ако трагедията е изразът на всичко, което представлява и произтича от фундаменталната крайност на битието, а именно неотклонността на нуждата, невъзвратимостта, погрешимостта, уязвимостта, болката, страданието, мимолетността на живота и неизбежността на смъртта, то автентичността е собствената стихия и резултат на всичко свързано и произтичащо от свободата – надеждата, създаването (творчеството), смисълът, ценностният, общностният и духовен свят.

Благодаря на доц. Дафов за становището, вниманието и оценката на моята работа.

В становището на доц. д-р Ивайло Димитров не откривам въпроси, но вместо това откривам много добронамереност и колегиална подкрепа, за което горещо му благодаря. Неудобно ми е да коментирам приносите и заслугите, които доц. Димитров изтъква за моята работа, защото не смятам, че заслужавам всичко това. Изключително взискателен и строг в своята философска работа, изпипвайки и обмисляйки всеки детайл, но без да забравя грижата за смисъла на цялото, доц. Димитров винаги е бил много толерантен не само към моя по-свободен (екзистенциален) стил на философстване, но и към темите, по които работя. Може би не винаги съгласен с мен, може би често виждайки слабости и пропуски в моята работа, доц. Димитров никога не е търсил възможността да ме разколебае, да ме обори и, както се казва, „постави на място“, но винаги се е опитвал да подпомогне защитата на най-крехкото и уязвимото в моето философстване. За което аз винаги ще му бъда безкрайно благодарен.

И най-накрай, но не на последно място, се обръщам към становището на доц. д-р Асен Димитров. Сигурен съм, че той няма да ми се разсърди за това. За неговото внимателно, толерантно и винаги конструктивно отношение към работите на другите, говори и следното: с доц. Асен Димитров ние работим по съвсем различни теми, имаме различен философски интерес и стил на философстване, но доц. Димитров е един от първите хора, с които споделям новите идеи или текстове, които пиша.

Съжалявам, че описаните в монографията картини на болка, скръб, страдание, безизходица и абсурд са допринесли за това доц. Димитров да се почувства потиснат. Но трябва да отбележа, че моята монография не е просто монография за абсурда и страданието. Нейната тема не се ограничава в

трагедията и крайността, но отвежда към създаването на надежда, към създаването на смисъл, към създаването на автентичност в човешкия живот.

Доц. Димитров завършва своето становище като казва, че винаги, когато употребява думата „автентичност“, се сеща за мен. Това е голям комплимент, но от своя страна аз мога да кажа същото и то не като комплимент. Винаги, когато употребявам думи като „интелигентност“ и „сложност“, в смисъла, който влагам в тях, се усеща влиянието на философските изследвания на доц. Димитров. Това е именно онова невидимо влияние, което изгражда живата връзка между философиите и философските изследвания, дори когато те на пръв поглед изглеждат далеч едно от друго. Благодаря на доц. Димитров както за неговото становище, така и за всички онези видими и невидими влияния на неговите философски работи и изказвания.

Още веднъж благодаря на всички.

София, 22 март 2017 г.